

no različitih jezika i njihovu međusobnom utjecaju, gdje još valja preispitivati dovoljnost postavljenih kriterija pri utvrđivanju prevedenica, to djelo potiče sustavnije istraživanje te problematike, kojemu je ono, barem kad je u pitanju mađarsko-hrvatski jezični odnos, prvi, solidni temelj.

Mile Mamić

STUDIJA IVE BANCA

Ivo Banac, *Hrvatsko jezično pitanje, The Bridge*, Zagreb, 6/1991.

Knjigu *Hrvatsko jezično pitanje* napisao je Ivo Banac, istaknuti povjesničar i profesor povijesti na američkom sveučilištu Yale, od 1990. i dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Autor dakle nije profesionalni lingvist, pa upravo iz činjenice istodobne stanovite odmaknutosti od problematike kojom se bavi i upravo sudbinske vezanosti pripadnika hrvatskoga naroda s njome proizlazi i značajna osebujnost njegova djela. Proučavajući *hrvatsko jezično pitanje* kroz povijest Banac je, naravno, morao istraživanjima obuhvatiti vrlo opsežnu literaturu. Izvršivši tu zadaću s osobitom pomnjom, i u ovoj je prilici – kao i kad se u poznatim knjigama bavio nacionalnim pitanjem u Jugoslaviji ili sukobom Staljina i Tita – pokazao izrazit smisao za sintezu, za cjelovit prikaz određene tematike. Ovoga puta Banac nije napisao opširno djelo, ali se ipak radi o važnom ostvarenju, pa je svakako opravdano već treće objavljivanje toga pregleda hrvatske jezične povijesti. Prvi se put prilog o kojem izlažemo pojavio na engleskom jeziku u SAD 1984. godine (*Aspects of the Slavic Language Questions*, 1, 1984, 189–259), zatim također engleska verzija u zagrebačkom časopisu *The Bridge (Most)* prošle godine (1/1990), a

isti je časopis taj tekst objavio i ove godine u hrvatskom prijevodu.

Svakako je riječ o tekstu što je zaslužio nesvakidašnju pozornost nakladnika. Prije svega, pregledi hrvatske jezične povijesti toliko su rijetki da nova ostvarenja uvijek rado očekujemo. K tomu, sama Bančeva obradba obilježena je i uzornim poznavanjem literature i znatnom samosvojnošću gledanja. Ta se samostalnost u pristupu problematici ogleda i u vrlo realnim stavovima o prethodnim proučavanjima, u osmišljenu prihvaćanju odnosno u razložnu odbacivanju rasuđivanja pojedinih učenjaka, što je osobito vidljivo iz »Bibliografske bilješke« (str. 107–117) pri kraju knjige.

Naravno, kad se radi o sintezi što dolazi nakon brojnih obradbi napose je bitna samostalnost u rasporedu građe, vlastito promišljanje različitih pitanja te s time povezane stilističke vlastitosti i nekonvencionalnosti. U svemu tomu našlo se toliko vrijednosti da možemo biti vrlo zadovoljni što je Bančev rad sada lako pristupačan i čitateljima u svijetu i domaćoj javnosti izrazito različitih interesa.

U »Predgovoru hrvatskom izdanju« – govoreći o povijesti hrvatskoga jezika – Banac upozorava na »jednu dugu i grčevitu borbu« (str. 5), dakle na mnoge teškoće koje su Hrvati morali svladavati u nastojanjima očuvanja i što boljeg funkcioniranja vlastita komunikacijskog sredstva. Već prva poglavlja (»Uspon glagoljštva«, »Jeronimska legenda«, »Dvije tradicije u književnosti«) upozoravaju na posebnost hrvatskoga jezičnog položaja ne samo u srednjovjekovnoj Evropi nego i nakon toga doba. U težnjama ostvarenja jezičnoga jedinstva nepovoljne su bile okolnosti i u političkoj rascjepkanosti i u naglašenim dijalektnim razlikama i u uporabi različitih pisama. Nakon duga i teška razvoja Ljudevitu Gaju pošlo je za rukom jezično ujedinjenje Hrvata, a i pita-

nje uporabe pisma (latinice) već je otprilike riješeno, kako to čitamo u poglavlju »Ilirski pokret i razdoblje suprotstavljenih škola«. Najopsežnije poglavlje naslovljeno je »Politički unitarizam i sljedbenici Vuka Karadžića«; tu su zanimljivo i realno prikazana Karadžićeva gledanja i stavovi njegovih nasljedovača, ali i Starčevićovo oponiranje Karadžićevim zamislima. Valja upozoriti na ocjenu ukupnoga rada Ante Starčevića: »Da je Starčević ponudio pouzdana jezična rješenja, posljedice njegovog djelovanja bile bi nesumnjivo isto onoliko važne za stvaranje hrvatskoga književnog standarda, koliko su bile važne za razvoj hrvatske nacionalne ideologije« (str. 79). Pritom se njegova sklonost ekavici drži čudnom; međutim, ostaje činjenicom da danas Srbi većinom pišu ekavski poput Starčevića, kao i to da Hrvati pišu ijekavski poput Karadžića. I razvoj nakon 1918. te nakon 1945. prikazuje se osmišljeno i utemeljeno. U »Dodatku« (str. 119–136) objavljena je opširna bibliografija o hrvatskom jezičnom razvoju s priložima izdanim do 1984. godine, kako se to kaže u uredničkoj bilješci, a zapravo do 1979.

Veoma pridonosi jasnoći izlaganja objavljivanja karata o rasporedu hrvatskih i srpskih dijalekata prije migracija (oko 1500) i nakon njih (oko 1700) te o standardizaciji književnoga jezika i o uporabi pisama (str. 36, 41). I prilično brojne slike sasvim su sretno uključene u knjigu.

Kako je Bančevu djelo objavljeno već tri puta, a moguća su i nova objelodanjivanja, spomenut ću tek pokoji dosad nepopravljenu sitnicu u inače pouzdanu tekst. Tako bi prijevod Ivana Matkovića svakako valjalo pregledati i dotjerati kako pravopisno, npr. tip predhodnik (str. 18, 60, 114) tako i jezično, npr. kad se spominju jezički trendovi (str. 108), enklitika iza zagrade (str. 28), za pretustaviti (str. 28), od

onih knjiga koje se čitalo i cijenilo (str. 44), neprikosnovenu (str. 54), neprikosnovenost (str. 65), ili kad je rečenica u cjelini nedotjerana: »Međutim, ni pisani dokazi niti još mlada tradicija privrženosti hrvatskih kneževa Rimu mogu poduprijeti tu tezu« (str. 12). Također bi trebalo dodati da je Džore Držić 1501. *umro* (kako stoji u engleskom tekstu) ili ispraviti godinu Gundulićeve smrti (str. 42; prenesena greška iz engleskog izdanja). Na 40. str. kaže se ovako: »U šesnaestom stoljeću dolazi do izvjesnog zbližavanja hrvatskih dijalektalnih književnosti – sjevernočakavski i kajkavski oblikuju jedan književni kompleks na sjeverozapadu, a nešto se homogeniji odnos uspostavlja između južnočakavskog i štokavskog na jugozapadu, s tim da obje književnosti obilježava međusobno prodiranje sastavnih dijalekata«. Prije svega rekao bih da u to doba u hrvatskoj književnosti dijalektalnih literatura nema, a trebalo bi umjesto o jugozapadnom kompleksu govoriti o jugoistočnom, kako se to ispravno navodi na 44. stranici. Ivićeva poznata knjiga *Srpski narod i njegov jezik* nije objavljena u Novom Sadu, kako čitamo na 56. str., nego u Beogradu, kako piše na 115. i 126. str. Nije lako prihvatiti da u svojoj poznatoj monografiji »Brozović predstavlja šest velikih razdoblja neprekinutog razvoja standardnog hrvatskog« (str. 107) kada je očito kako je riječ o podjeli na tri predstandardna razdoblja hrvatske jezične povijesti i o tri etape razvoja jezičnoga standarda; uostalom, i sâm Banac problematiku prikazuje upravo tako. Istaknuo bih da je ipak mnogo više od nekoliko hrvatskih pisaca nakon 1918. pisalo ekavski (str. 89). S obzirom na inače dobru bibliografiju upozorava da časopis *Voprosy jazykoznanija* izlazi u Moskvi (ne u Lavovu; str. 121) te da je *Obzor* publiciran u Zagrebu (ne u Sofiji; str. 132). Očito je da jednim od urednika *Zbornika u proslavu petstogodišnjice*

rođenja Marka Marulića (Zagreb 1950) nije bio N. Marjanić nego N. Majnarić (str. 120).

U svemu je svakako ipak istina da je Ivo Banac u svojoj studiji o hrvatskoj jezičnoj povijesti ostvario važno djelo, uspio spoj uvida drugih učenjaka i vlastita doživljaja hrvatskoga jezičnog pitanja.

Josip Lisac

O GLAGOLU POGINUTI

Neprijeporno je da dobro dolazi svaki glas podignut u obranu valjane hrvatske riječi, posebno one s našom vjekovnom uporabom, pogotovu ako se iz neopravdanih razloga zapostavlja i tako odumire.

Ali s obzirom na značenje *Jezika* i opravdano očekivanje njegova brojnog čitateljstva da su sve jezične preporuke u njemu znanstveno prihvatljive i provjerene, u rubrici *Osvrti* moralo bi Uredništvo, po potrebi, komentirati neke priloge.

Takav bi, na primjer, mogao biti, inače hvale vrijedan, apel prof. Željka Bujasa *O pogibiji glagola poginuti*, objavljen u 38. godištu *Jezika*.

Naime, ne ulazeći u semantičke konotacije engleskih oblika *to kill* i *to be killed*, te njihovih hrvatskih adekvata, o

čemu autor raspravlja, činjenica je da primjeri iz našeg novinstva koje on navodi – nisu sretno odabrani. Jer, i izvješće »iz beogradskih medija o navodno nekoliko ubijenih i ranjenih u Pakracu«, ali i tvrdnja »iz Tanjugove vijesti iz Ohrida (...) o ubijenom policajcu u nemirima u Tirani«, sasma su semantički jasni i jedino mogući jezični izričaji u tom smislu obavijesnosti. Tu nipošto nema mjesta za naš »proganjani« glagol poginuti.

Štoviše, ovdje isticani kao istoznačnice, izrazi *biti ubijen* i *poginuti* imaju svoja različita značenja i ne mogu se i *ne smiju* izjednačivati. Prvi izraz, nesumnjivo je, ima istaknutu semantičku nijansu, pa i onu kriminogenu, kojom se ističe činitelj nasilja, zločina ili, u pasivnom obliku, njegova žrtva, a drugi je u tom pogledu neutralniji, bez moralnog i emotivnog značenjskog naglaska.

Iako je težište u Bujasovu članku stavljeno na neopravdani nestanak glagola *poginuti*, ipak bi vezu *biti ubijen*, vjerojatno sasma slučajnom nespretnošću prof. Željka Bujasa, mogla većina znanstveno manje upućenih čitatelja shvatiti kao još jedan nametnuti srbizam i, zato, autorov poziv na njegov bojkot.

Posljedice za naš jezik takva nespo-razuma bile bi nesagledive.

Antun Česko

VIJESTI

O DEKLARACIJI

U raspravi o Zakonu o Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti prema saborskom stenografskom zapisniku Šime Đodan je rekao:

»Kaže se – akademici su ostali pošteđeni kad su potpisali deklaraciju, ma akademici uopće nisu na svoju ruku pokrenuli pitanje deklaracije, nego su poslušali jedno tajno priopćenje Vladimira Bakarića, gdje je bio tajni sastanak i

gdje je Bakarić naredio da se pokrene pitanje statusa hrvatskoga jezika.

A kada se Bakarić povukao, akademici su malo kažnjeni, ostali su i dalje šta su bili...«

Zanimljiva misao, koja bi mogla biti i istinita, jer tko dobro poznaje Bakarića, zna da je to njemu svojstveno, samo što bi za istinitost te tvrdnje trebao i neki dokaz. Gole Đodanove riječi nisu dovoljne.

(S. B.)